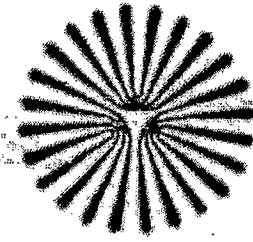

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٥٧٠

۸۷/۱۱۰۵۹۲۲

۸۷/۱۱/۲۹

دانشگاه پیام نور
واحد تهران مرکز

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته حقوق بین الملل

عنوان پایان نامه:

**حمایت از اماکن فرهنگی در زمان مخاصمات مسلحانه
بین المللی با تأکید بر جنگ عراق علیه ایران**

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر سید باقر میرعباسی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر علیرضا حجت زاده

استاد داور:

جناب آقای دکتر مرتضی نجفی اسفاد

دانشجو:

عبدالرضا نوپور

تابستان ۱۳۸۷

۱۰۷۰۵۰

کتابخانه اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

۱۳۸۷ / ۱۱ / ۲۹

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه پیام نور
دانشگاه پیام نور استان تهران

تاریخ

شماره

پیوست

((تصویب نامه))

پایان نامه تحت عنوان :

"حمایت از اماکن فرهنگی در زمان مخاصمات مسلحانه با تاکید بر جنگ عراق علیه ایران"

تاریخ دفاع : ۸۷/۶/۲۶ ساعت : ۱۰-۱۲

نمره : ۱۶۰ درجه : بسیار خوب

اعضای هیات داوران :

نام و نام خانوادگی هیات داوران

امضاء

۱- جناب آقای دکتر میر عباسی

۲- جناب آقای دکتر حجت زاده

۳- جناب آقای دکتر نجفی اسفاد

۴- جناب آقای دکتر نظیفی

استاد راهنما

استاد مشاور

استاد داور

نماینده گروه

تهران، خیابان انقلاب،

خیابان استاد نجات اللهی،

نیش خیابان سپند،

پلاک ۲۳۳

تلفن: ۸۸۸۰۱۰۹۰

دورنگار: ۸۸۹۰۳۱۵۸

پست الکترونیکی:

info@Tehran.pnu.ac.ir

نشانی الکترونیکی:

http://www.Tehran.pnu.ac.ir

تقدیم به:

ملت گمنان ایران؛

ملتی که از تنگناهای سخت تاریخ با سربلندی

گذر کرده است، جان داده است و به ذلت نیفتاده

است که:

«درختان ایستاده می‌میرند»

«تقدیر و شکر»

برخود لازم می‌دانم به مصداق

«مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ»

از زحمات اساتید بزرگوار، فاضل و ارجمند جناب

آقای دکتر سیدباقر میرعباسی و جناب آقای دکتر

علیرضا حجت‌زاده که با راهنمایی‌ها، ارشادات و

نقطه نظرات سازنده خویش بنده را در تدوین این

پایان‌نامه یاری فرمودند، تشکر و قدردانی نمایم.

چکیده

در این رساله تلاش شد تا ضمن شناسایی اماکن فرهنگی و اهمیت آنها و مسأله حمایت، تاریخ تحول حمایت از اماکن فرهنگی در حقوق بین‌الملل بررسی شود. بخش عمده‌ای مقررات راجع به حمایت از اماکن فرهنگی شکل عرفی به خود گرفته‌اند. در جنگ عراق علیه ایران بسیاری از اماکن فرهنگی ایران آسیب دیده یا بکلی از بین رفت. در حمایت از این اماکن اقداماتی صورت گرفت که می‌توان به اقدامات یونسکو اشاره کرد. وسعت تخریب و خسارات وارده نشان داد که مقررات بین‌المللی موجود مؤثر و کافی نبوده و باید در آنها بازنگری شود. مطلوب آن است که دولت‌ها در قوانین داخلی خود تدابیر حمایتی و اقدامات بازدارنده را جدی بگیرند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱..... مقدمه

بخش اول: کلیات

۶..... فصل اول: تعاریف

۶..... گفتار اول: حمایت

۶..... گفتار دوم: اماکن فرهنگی و مفاهیم مشابه

۶..... بند اول: اماکن فرهنگی

۸..... بند دوم: مفاهیم مشابه

۸..... الف) میراث فرهنگی

۸..... ب) آثار تاریخی

۸..... ج) آثار فرهنگی

۹..... د) آثار هنری

۹..... ه) اموال و آثار هنری و تاریخی

۹..... و) اموال و آثار فرهنگی و تاریخی

۹..... گفتار سوم: حقوق مشخصات مسلحانه

۱۱..... فصل دوم: اهمیت اماکن فرهنگی از جوانب گوناگون

۱۱..... گفتار اول: از جنبه فرهنگی

۱۱..... گفتار دوم: از جنبه اقتصادی

۱۱..... گفتار سوم: از جنبه باستان‌شناسی

۱۲..... گفتار چهارم: از جنبه دینی و مذهبی

فصل سوم: اسناد بین‌المللی حقوق مشخصات مسلحانه راجع به حمایت از اماکن

۱۳..... فرهنگی

۱۳..... گفتار اول: قبل از کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه

- بند اول: دستور العمل لیبر (۱۸۶۳) ۱۹
- بند دوم: اعلامیه بروکسل (۱۸۷۴) ۲۰
- بند سوم: نظامنامه انستیتو حقوق بین الملل آکسفورد (۱۸۸۰) ۲۱
- بند چهارم: کنفرانسهای بین المللی صلح لاهه (۱۸۹۹ - ۱۹۰۷) ۲۱
- بند پنجم: نظامنامه انستیتو حقوق بین الملل آکسفورد (۱۹۱۳) ۲۳
- بند ششم: قواعد مربوط به کنترل امواج رادیویی در زمان جنگ بخصوص جنگ هوایی (۱۹۲۲ لاهه) ۲۴
- بند هفتم: معاهده حمایت از مؤسسات هنری و علمی و بناهای تاریخی (پیمان رئویچ ۱۹۳۵) ۲۶
- بند هشتم: طرح مقدماتی کنوانسیون بین الملل حمایت از بناهای تاریخی و آثار هنری (۱۹۳۶) ۲۷
- بند نهم: کنوانسیونهای چهارگانه ژنو (۱۹۴۹) ۲۹
- گفتار دوم: کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه و آیین نامه اجرایی آن ۳۰
- بند اول: تعریف و انواع اموال فرهنگی بموجب کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه ۳۲
- بند دوم: حمایت از اموال فرهنگی بموجب کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه ۳۳
- الف) حمایت عام ۳۳
- ب) حمایت خاص ۳۵
- ۱- حمایت خاص بموجب کنوانسیون لاهه ۳۵
- ۲- حمایت خاص بموجب آیین نامه اجرایی ۳۷
- ۳- مصونیت اموال فرهنگی مورد حمایت خاص ۳۸
- ج) استثناء و وجوه افتراق حمایت عام و خاص ۳۸
- ۱- استثنای حمایت عام و خاص ۳۸
- ۲- وجوه افتراق حمایت عام و خاص ۳۹
- بند سوم: آرم مشخصه کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه ۴۰
- بند چهارم: قلمرو اجرایی و اجرای عملی کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه به مجرد شروع مخاصمات مسلحانه ۴۲
- الف) قلمرو اجرایی کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه ۴۲
- ۱- مخاصمات مسلحانه بین المللی ۴۲

- ۴۳..... ۲- مخاصمات مسلحانه غير بين المللى
- ۴۴..... ۳- حالت اشغال
- ۴۵..... ۴- اقدامات نظامى سازمان ملل متحد
- ۴۶..... (ب) اجراءى عملى کنوانسيون لاهه به مجرد شروع مخاصمات مسلحانه
- ۴۶..... ۱- صلاحيت کنترل اجراءى عملى کنوانسيون ۱۹۵۴ لاهه
- ۴۶..... ۱-۱: دول حامى و نمايندگان آنها
- ۴۷..... ۱-۲: كميسر كل اموال فرهنگى
- ۴۹..... ۱-۳: بازرسان و كارشناسان
- ۵۰..... ۱-۴: يونسكو
- ۵۲..... ۲- ضمانت اجرا کنترل عملى کنوانسيون ۱۹۵۴ لاهه
- ۵۲..... ۳- وظيفه طرفهاى کنوانسيون به مجرد شروع مخاصمات مسلحانه
- ۵۲..... ۳-۱: مخاصمات مسلحانه بين المللى
- ۵۳..... ۳-۲: مخاصمات مسلحانه غير بين المللى
- ۵۴..... بند پنجم: ضمانت اجراءى کنوانسيون ۱۹۵۴ لاهه
- ۵۶..... گفتار سوم: بعد از کنوانسيون ۱۹۵۴ لاهه
- بند اول: کنوانسيون مربوط به اتخاذ تدابير برائى ممنوع کردن و جلوگیری از ورود و صدور و انتقال مالکیت غير قانونى اموال فرهنگى (۱۹۷۰)
- ۵۶..... الف) تعريف اموال فرهنگى بموجب کنوانسيون
- ۵۷..... (ب) اعمال غير قانونى بموجب کنوانسيون
- ۵۸..... ج) اهداف و دلايل وجودى کنوانسيون
- ۵۸..... د) تدابير حمايتى بموجب کنوانسيون
- ۵۹..... بند دوم: کنوانسيون حمايت از ميراث فرهنگى و طبيعى جهان (۱۹۷۲)
- ۶۰..... الف) تعريف ميراث فرهنگى بموجب کنوانسيون
- ۶۰..... (ب) مواد کنوانسيون مرتبط با مخاصمات مسلحانه

۶۱.....	بند سوم: پروتکل‌های الحاقی (اول و دوم) (۱۹۷۷)
۶۲.....	الف) مواد پروتکل‌های الحاقی در خصوص حمایت از اموال فرهنگی
۶۲.....	ب) مقایسه ماده ۵۳ از پروتکل اول و ماده ۱۶ از پروتکل دوم
۶۴.....	ج) ضمانت اجرای اموال فرهنگی در پروتکل‌های الحاقی

بخش دوم: حمایت از اماکن فرهنگی در جنگ

عراق علیه ایران

	فصل اول: سوابق حمایت از اماکن فرهنگی در مخاصمات مسلحانه بین المللی اخیر و
۶۷.....	تخریب اماکن فرهنگی ایران در جنگ عراق علیه ایران
۶۵.....	گفتار اول: سوابق حمایت از اماکن فرهنگی در مخاصمات مسلحانه
۶۷.....	بند اول: جنگ عراق علیه کویت
۷۰.....	بند دوم: مخاصمات یوگسلاوی سابق
۶۷.....	گفتار دوم: اماکن فرهنگی تخریب شده ایران در جنگ عراق علیه ایران
۷۱.....	بند اول: اماکن فرهنگی ثبت شده در دفتر بین‌المللی ثبت آثار فرهنگی (میراث جهانی)
۷۱.....	الف) چغازنبیل
۷۱.....	ب) میدان نقش جهان اصفهان
۷۲.....	بند دوم: اماکن فرهنگی ثبت نشده در دفتر بین‌المللی ثبت آثار فرهنگی
۷۴.....	فصل دوم: سازوکارهای حقوقی حمایت از اماکن فرهنگی در جنگ تحمیلی
۷۴.....	گفتار اول: چگونگی به اجرا درآمدن مفاد کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه در جنگ تحمیلی
۷۴.....	بند اول: روند اجرای کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه در جریان جنگ تحمیلی
۷۴.....	الف) الحاق ایران و عراق به کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه
۷۵.....	ب) اماکن فرهنگی ثبت شده (میراث جهانی) ایران
۷۵.....	ج) شروع اعمال کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه در جنگ عراق علیه ایران

- ۷۵..... (د) یونسکو و اقدامات آن در جنگ عراق علیه ایران
- ۷۵..... ۱- یونسکو، مسؤول نظارت بر اجرای کنوانسیون
- ۷۶..... ۲- اقدامات یونسکو در جریان جنگ عراق علیه ایران
- ۷۶..... ۲-۱: آغاز دخالت یونسکو در جنگ عراق علیه ایران
- ۷۶..... ۲-۲: درخواست ایران برای اعزام هیأتی از جانب یونسکو برای بررسی خسارات
- ۷۶..... ۲-۳: طرح مسأله در بیست و یکمین جلسه شورای اجرایی یونسکو
- ۷۷..... ۲-۴: نامه‌های مدیرکل یونسکو و معرفی نماینده جهت بازدید از مناطق آسیب دیده
- ۷۸..... ۲-۵: صدور قطعنامه در کنفرانس عمومی یونسکو
- ۷۹..... ۲-۶: اعزام نمایندگان یونسکو جهت بازدید از اماکن فرهنگی مورد هجوم
- ۸۱..... ۲-۷: پذیرش نظام کنترل پیش‌بینی شده در کنوانسیون لاهه از سوی ایران
- ۸۱..... ۲-۸: نامه دبیرکل یونسکو و یادآوری وظایف طرفین محاصمه برای اجرای کنوانسیون
- ۸۲..... ۲-۹: اعزام کمیسیونی از سوی یونسکو به ایران
- ۸۲..... ۲-۱۰: پیشنهاد قطعنامه‌ای از سوی ایران در کنفرانس عمومی یونسکو
- ۸۳..... ۲-۱۱: پیشنهاد نماینده ایران برای برگزاری اجلاسی در یونسکو
- ۸۳..... بند دوم: اشکالات ناشی از کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه و اجرای آن
- ۸۴..... الف) اشکالات وارد بر کنوانسیون لاهه
- ۸۶..... ب) اشکالات وارد بر اجرای کنوانسیون
- گفتار دوم: نقض مقررات بین‌المللی مربوط به حمایت از اماکن فرهنگی از سوی دولت عراق و مسؤولیت بین‌المللی آن
- ۸۸..... بند اول: مقررات بین‌المللی نقض شده از سوی عراق در جنگ علیه ایران
- ۸۸..... الف) کنوانسیون لاهه ۱۹۰۷
- ۸۹..... ب) پیمان رتویچ ۱۹۳۵
- ۸۹..... ج) کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹
- ۹۰..... د) پروتکل‌های الحاقی ۱۹۷۷

- بند دوم: مسؤولیت بین‌المللی دولت عراق در قبال نقض تعهدات بین‌المللی ۹۱
- الف) شکل‌گیری مسؤولیت دولت عراق بخاطر مبادرت به جنگ تجاوزکارانه ۹۱
- ب) مسؤولیت دولت عراق در جبران خسارت ۹۳
- ۱- اعاده وضعیت به حال سابق بطور کامل ۹۳
- ۲- پرداخت غرامت ۹۴
- ۲-۱: خسارات مادی ۹۴
- ۲-۲: خسارات معنوی ۹۵
- ۳- جلب رضایت ۹۶
- ج) مسؤولیت کیفری زمامداران عراق ۹۶
- نتیجه‌گیری و پیشنهادات ۹۹

فهرست ضمایم

شماره ضمیمه	عنوان ضمیمه	صفحه
۱	آرم مشخصه کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه بصورت انفرادی	۱۰۱
۲	آرم مشخصه کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه بصورت سه بار تکرار	۱۰۲
۳	آرم ماده ۷ طرح مقدماتی کنوانسیون بین‌المللی حمایت از بناهای تاریخی و آثار هنری (اکتبر ۱۹۳۶)	۱۰۳
۴	آرم معاهده حمایت از مؤسسات هنری و علمی و بناهای تاریخی (پیمان رتویچ ۱۹۳۵)	۱۰۴
۵	آرم ماده ۵ کنوانسیون نهم کنفرانس ۱۹۰۷ بهنگام بمبارانهای دریایی	۱۰۵
۶	جدول اماکن فرهنگی تخریب شده توسط عراق در جریان جنگ تحمیلی ۱۰۶	۱۰۶
۷	تصویر تخریب موزه آبادان در اثر حملات عراق	۱۰۹
۸	تصویر تخریب تپه هگمتانه در اثر حملات عراق	۱۱۰
۹	تصویر تخریب مسجد جامع اصفهان در اثر حملات عراق	۱۱۱
۱۰	تصاویر تخریب پل بیستون در کرمانشاه و قلعه فلک الافلاک در لرستان در اثر حملات عراق	۱۱۲
۱۱	تصویر تخریب تکیه بیگلربیگی در کرمانشاه در اثر حملات عراق	۱۱۳
۱۲	تصویر تخریب مسجد مجاور مقبره دانیال نبی (ع) در شوش در اثر حملات عراق	۱۱۴
۱۱۵	منابع و ماخذ	۱۱۵

مقدمه

فرهنگ و هنر هر کشوری در حقیقت نشان و هویت تمام نمای مردم آن سرزمین است که طی هزاران سال این هویت با دست و اندیشه هنرمندان در شرایط مختلف شکل گرفته است. نمودار بنیادین این هویت والا «اماکن فرهنگی» هستند. اماکن فرهنگی در کنار سایر اموال فرهنگی تنها مدارکی هستند که بواسطه آنها می توان چگونگی تمدن و آداب و رسوم و نهایتاً روند تحول و سیر تکوین و تکامل انسان را در طول تاریخ مورد شناسایی و تحلیل قرار داد.

اماکن فرهنگی همواره در معرض خطراتی چون زلزله، سیل، آتش سوزی و بخصوص جنگ و ویرانی بوده اند. از هجوم سپاهیان اسکندر به ایران تا جنگهای جهانی اول و دوم و کینه توزی های کور کورانه قومی و پاک سازی نژادی و عصبیت های بی منطق ملی گرایانه نظیر آنچه در بالکان رخ داد، همه و همه مصادیقی از جنگ هایی بوده اند که منجر به فجایعی چون قتل و کشتار انسانهای بی گناه، آوارگی امواج عظیمی از مردم و بخصوص از میان رفتن اماکن فرهنگی شده اند. لذا تعهد به حفظ این اماکن بهنگام جنگ بویژه جنگ های امروزی که بمب های مخرب و موشک های با بردهای مختلف تهدیدی دائمی برای تمدن بشری و میراث فرهنگی جامعه انسانی هستند، بیش از پیش به چشم می خورد. بهمین دلیل در کنار اقدامات داخلی مهمترین گام در زمینه بین المللی توجه به قواعد و مقرراتی است که می توانند آثار نامطلوب جنگ را بر اماکن فرهنگی کاهش دهند.

جنگ ایران و عراق یکی از طولانی ترین جنگ های قرن حاضر بوده و آثار و عوارض گسترده ای را برای دو کشور به همراه داشته است. کشته، مجروح و معلول شدن انسانها، بی خانمانی، مهاجرت و اسارت، بمباران مناطق مسکونی و غیرنظامی، تخریب شهرها و روستاها و لطمات و صدمات بسیار دیگر همه پیامد نقض مقررات حقوق بین الملل و زیرپا گذاشتن حقوق بشر دوستانه از آغاز تا پایان جنگ بوده است.

کشور ایران با داشتن صدها کیلومتر مرز مشترک با دشمن متجاوز و قرار گرفتن آثار و تپه‌های باستانی در حاشیه غرب و جنوب غربی این سرزمین یعنی درست جایی که آتش جنگ از زمین و هوا زبانه می‌کشید، بیشترین آسیب و خسارت فرهنگی را متحمل شد. در نواحی غربی کشور مجموعه آثار مربوط به دورانهای ایلامی، ماد، هخامنشی، اشکانی، ساسانی و دوره‌های مختلف اسلامی قرار دارد که بطور مستقیم و غیرمستقیم در معرض تجاوز دشمن قرار گرفتند. دولت عراق برخلاف تمام قوانین و معاهدات بین‌المللی اقدام به بمباران و موشک باران شهرها، روستاها، مدارس، مساجد و اماکن فرهنگی نمود. حملات هوایی و موشکی عراق به شهرهای شوش، دزفول، آبادان، اصفهان، همدان و خرم‌آباد، ارومیه، بروجرد و دیگر شهرهای تاریخی موجب خسارات جدی به مراکز فرهنگی و تاریخی این شهرها گردید.^۱

این تهاجم لزوم توجه به قواعد و مقررات موجود در زمینه حمایت از اموال فرهنگی در زمان مخاصمات مسلحانه را بیش از پیش روشن نمود. مهمترین کنوانسیون که در زمینه حمایت از اموال فرهنگی در زمان مخاصمات مسلحانه وجود دارد، کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه می‌باشد. این کنوانسیون هر چند از جانب بسیاری از کشورها مورد تصویب قرار نگرفته، اما تعداد قابل ملاحظه‌ای از دولتها، حمایت از اموال فرهنگی را جزئی از حقوق عرفی بین‌المللی می‌دانند.^۲

گسترده‌گی تخریب اماکن فرهنگی در مخاصمات مسلحانه اخیر، بویژه آنچه در جنگ عراق علیه ایران اتفاق افتاد، کفایت قواعد بین‌المللی را که هدف آنها حفاظت از اموال فرهنگی در زمان جنگ است. به چالش می‌کشاند. واقعیت بین‌المللی نشان می‌دهد که اجرای اصول و قواعد پیش‌بینی شده بسیار

۱- موسوی، سیداحمد: میراث فرهنگی و جنگ تحمیلی، چاپ شرکت انتشارات علمی و فرهنگی سازمان میراث فرهنگی کشور، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۰، ص ۷

۲- ضیایی بیگدلی، محمدرضا: حقوق جنگ (حقوق بین‌الملل مخاصمات مسلحانه)، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۰، صص ۱۳۵-۱۳۴

کندتر از تهیه و تدوین آنهاست. بنابراین جامعه جهانی باید دست کم با همان شتابی که به وضع قاعده می‌پردازد، این قواعد را اجرا یا برای آنها ضمانت اجرایی را وضع نماید.

انگیزه نگارنده از انتخاب عنوان (حمایت از اماکن فرهنگی در زمان مخاصمات مسلحانه بین‌المللی با تأکید بر جنگ عراق علیه ایران) لزوم توجه هر چه بیشتر به ارزش و اهمیت اماکن فرهنگی بعنوان بخشی از میراث مادی و معنوی کشورمان (حتی برخی بعنوان میراث مشترک بشریت) و اشاره به خسارات بعضاً جبران‌ناپذیری است که به این اماکن در طول جنگ تحمیلی وارد شد و نیز تلاش برای بازشناسی مقررات بین‌المللی در زمینه حمایت از اماکن فرهنگی است تا از این طریق به حفاظت هر چه بیشتر از این میراث‌های ارزشمند فرهنگی کمک شود.

سؤالاتی که در این رساله مطرح و در پی پاسخ به آنها خواهیم بود عبارتند از:

(۱) اماکن فرهنگی به چه مکانهایی اطلاق شده و اهمیت این اماکن چیست؟

(۲) حمایت چگونه است و مقررات حمایت کننده از اماکن فرهنگی در زمان مخاصمات مسلحانه بین‌المللی کدامند؟

(۳) مقررات حمایت کننده از اماکن فرهنگی در جنگ عراق علیه ایران چگونه اعمال شدند؟

برای نگارش این پایان‌نامه و گردآوری اطلاعات و مطالب مورد نیاز از روش کتابخانه‌ای که یکی از مرسومترین و متداولترین روش‌های جمع‌آوری اطلاعات برای انجام هرگونه تحقیق علمی است، استفاده شده است. به این منظور به کتابخانه دانشگاه‌های تهران، پیام نور، تربیت مدرس و علامه طباطبایی و کتابخانه سازمان میراث فرهنگی مراجعه و مطالب مورد نیاز گردآوری گردید.

در مورد حمایت از اماکن فرهنگی در زمان مخاصمات مسلحانه، نویسندگان کتابهای حقوق جنگ در کتابهای خود مطالبی را به اختصار ذکر نموده‌اند و مقالاتی نیز در این خصوص در مجلات حقوقی دیده می‌شود، لیکن در خصوص حمایت از اماکن فرهنگی در جنگ عراق علیه ایران، تا جایی که نگارنده تحقیق و بررسی کرده است، کار تخصصی و مستقلی صورت نگرفته است و بصورت پراکنده مطالبی در میان کتب حقوق جنگ و مقالات حقوقی دیده می‌شود.

در این رساله در بخش نخست پس از نگاهی گذرا به تشریح مفاهیم و اصطلاحات خاص این تحقیق، سیر تاریخی قواعد حقوقی بین‌المللی که هدف آنها حفظ اماکن فرهنگی در زمان مخاصمات مسلحانه است، بررسی شده و نیز سوابق حمایت از اماکن فرهنگی در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی ذکر می‌شود. سپس در بخش دوم اشاره به پیشینه تاریخی اختلافات ایران و عراق و اماکن فرهنگی تخریب شده ایران در طول جنگ با عراق نموده و ساز و کارهای حمایت از اماکن فرهنگی در جنگ عراق علیه ایران را بررسی می‌کنیم. همچنین قواعد و مقررات بین‌المللی در زمینه حمایت از اماکن فرهنگی که در جنگ عراق علیه ایران از سوی دولت عراق نقض گردیده، مورد بررسی قرار گرفته و در انتها مسؤولیت بین‌المللی دولت عراق در قبال نقض تعهدات بین‌المللی را بیان می‌کنیم.

تدوین و آماده‌سازی این رساله را بیشتر از همه مدیون راهنمایی‌های اساتید فاضل و ارجمند جناب آقای دکتر سید باقر میرعباسی (استاد راهنما) و جناب آقای دکتر علیرضا حجت‌زاده (استاد مشاور) می‌باشم که با راهنمایی‌های سازنده خویش بنده را یاری فرمودند.

بخش اول:

کلیات

فصل اول: تعاریف

گفتار اول: حمایت^۱

حمایت در لغت بمعنای محافظت، پشتیبانی و تأمین است^۲ و در اصطلاح حمایت به دو دسته فنی و حقوقی تقسیم می‌شود:

۱- حمایت فنی: حمایت از اماکن و اموال فرهنگی در درجه اول با وسایل فنی ممکن است صورت بگیرد. از جمله: ساخت پناهگاه علیه حمله‌های هوایی و انتقال اموال فرهنگی به مناطق دور از دسترس داخلی یا به کشورهای بیطرف. اما این اعمال بعلت غیرقابل پیش‌بینی بودن نوع حمله دشمن یا در اختیار نداشتن وسایل حمل و نقل تأثیر زیادی ندارند. بنابراین باید از طریق دیگری اموال فرهنگی مورد حمایت قرار گیرند.

۲- حمایت حقوقی: حمایت از اماکن و اموال فرهنگی از طریق قواعد و مقررات است که منسجم‌ترین این قواعد در «کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه در خصوص حمایت از اموال فرهنگی در مخاصمات مسلحانه» آمده است.

گفتار دوم: اماکن فرهنگی و مفاهیم مشابه

بند اول: اماکن فرهنگی

اماکن جمع‌امکنه بمعنای مکان‌ها، جاها، جای‌ها و سرزمین‌هاست.^۳ فرهنگی یعنی منسوب به فرهنگ. فرهنگ در لغت بمعنای ادب، تربیت، دانش، علم، معرفت و مجموعه آداب و رسوم است.^۴ تعریف واژه فرهنگ کار مشکلی است، زیرا در هر جامعه‌ای اموال، آثار و اماکنی وجود دارد که نشان‌گویای

۱- Protection

۲- رمضانی نوری، محمود: فرهنگ حقوقی مدین (انگلیسی - فارسی)، چاپ اول، قم، مؤسسه انتشارات مدین، بهار ۱۳۷۳

۳- معین، محمد: فرهنگ فارسی، جلد اول، چاپ هفتم، مؤسسه انتشارات امیرکبیر تهران، ۱۳۶۴، ص ۳۴۶

۴- معین، محمد: همان، جلد دوم، ص ۲۵۲۸

فرهنگ آن جامعه است. بهمین دلیل در تعریف فرهنگ بین علماء اتفاق نظر وجود ندارد. برخی فرهنگ و تمدن را یکی می‌دانند و برخی تمدن را جزء فرهنگ دانسته و گروهی نیز فرهنگ را جزئی از تمدن می‌دانند و برخی هم معتقدند که فرهنگ غیرقابل تعریف است.^۱ اما باید گفت که فرهنگ و تمدن متفاوتند و نظر عده‌ای نیز که می‌گویند فرهنگ را بعلت داشتن معانی گسترده نمی‌توان تعریف کرد، بنظر صحیح نمی‌آید چرا که داشتن معانی گسترده نمی‌تواند دلیل نداشتن تعریف باشد. در حقیقت فرهنگ، مجموعه اندوخته‌های معنوی انسان طی قرون و اعصار است که در مقابل آن تمدن، یعنی دستاوردهای مادی انسان از تلاشهای متمدنی قرون و اعصار قرار دارد.^۲ از توجه در تعاریف گوناگونی که در زمینه فرهنگ آمده است، می‌توانیم بگوییم که در مجموع «فرهنگ» مجموعه آداب، ارزشها، دیدگاهها و اعتقادات و خصوصیات ارزشی و هنجاری یک جامعه است که آنرا می‌توان در آثار مادی و خارجی و محسوس در آن جامعه که گویای نظام ارزش‌های آن جامعه است، جستجو کرد.^۳ با توجه به مطالبی که ارائه گردید می‌توان اماکن فرهنگی را اینگونه تعریف کرد: «اماکن فرهنگی، اماکنی هستند که حاصل تبلور اندیشه‌ها، افکار، باورها و اعتقادات یک ملت بوده و واجد ارزش تاریخی، هنری، مذهبی و علمی می‌باشند.» لازم به توضیح است که کنوانسیونهایی که در سطح بین‌المللی بمنظور حفاظت و حمایت از اماکن و اموال فرهنگی بوجود آمده‌اند، از جمله: کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه در خصوص حمایت از اموال فرهنگی در مخاصمات مسلحانه، کنوانسیون مربوط به اتخاذ تدابیری برای ممنوع کردن و جلوگیری از ورود و صدور و انتقال مالکیت غیرقانونی اموال فرهنگی (۱۹۷۰ م) و کنوانسیون حمایت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان (۱۹۷۲ م) هیچگونه تعریفی از اماکن یا اموال فرهنگی ارائه نداده‌اند و فقط به احصای اموال فرهنگی پرداخته‌اند.^۴

۱- ابوالقاسمی، لطیف: «حریم فرهنگ»، مجله میراث فرهنگی، شماره ۱۵، تابستان ۱۳۷۵، ص ۲۰

۲- همان، ص ۲۴

۳- بازوکی، ناصر: «مبانی میراث فرهنگی»، مجله میراث فرهنگی، شماره ۱۷، تابستان ۱۳۷۶، ص ۸۲

۴- رک به بخش اول، صفحات ۳۲، ۶۰، ۶۳